

ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวง พระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง

The Folk Music Culture in Worship Ritual Construction of Phrathat
Choengchum Worawihan and Phrathat Naraichengwengสายันต์ บุญใบ*¹Sayan Boonbai*¹

Abstract

The purposes of this research were to study about style of folk music culture, the appropriate options for guidelines and conservation of folk music culture in ritual construction of Phrathat Choengchum Worawihan and Phrathat Naraichengweng. The research participants 62 people. The research was action research consists of 4 stages and 2 rounds. The instruments used in this study were moderately scheduled formal interview, meeting minutes, focus group discussion form and observation form. The results revealed the following points. 1) The style of folk music culture in ritual construction should have the full composition of the music is the art of sound that derived from human effort to create sound in sound order, rhythm, melody, tone color, homophonic texture and forms by using a variety of sounds, including flipping, milling, hitting and blowing with the main vocals, Khaen, Phin, Pong Lang and Vode. 2) The best appropriate options for guidelines and conservation consisted of work shop, follow-up supervision and coaching. 3). There is a suitable tonal register and a joyful rhythm to motivate people to participate the dance in ritual circumstance. The structural melody base on original melody that was easy to recognize. Some parts of

* Corresponding author, email: sayanb101@hotmail.com

¹ รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

¹ Associate Professor, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sakon Nakhon Rajabhat University

the melody had been applied form the original pattern of Pu Thai traditional tune that the most people who participate in the worship service are familiar with.

Keywords: Folk Music Culture / Worship Ritual / Phrathat Choengchum Worawihan / Phrathat Naraichengweng

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง โดยมีกลุ่มผู้ร่วมวิจัยจำนวน 62 คน เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน 2 วงรอบ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างระดับกลาง แบบบันทึกการประชุม แบบบันทึก การสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต ผลการวิจัยพบว่า 1) ดนตรีพื้นบ้านควรมีองค์ประกอบของดนตรีที่ครบถ้วนด้วยเสียงที่เกิดจากการสร้างสรรค์เสียงให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของเสียง จังหวะ ทำนอง สีสันของเสียง พื้นผิวของเสียง และคีตลักษณ์ โดยการใช้เสียงที่หลากหลายทั้งการตีตี สี ตี และเป่า มีแคน พิณ โปงกลาง และโหวดเป็นหลัก 2) ทางเลือกที่เหมาะสมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ ประกอบด้วย การประชุมเชิงปฏิบัติการ การนิเทศติดตาม และการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ และ 3) ได้บทเพลงมีระดับเสียงที่พอเหมาะ มีอัตราจังหวะปานกลาง มีความสม่ำเสมอเพื่อความสะดวกต่อการรำ ลักษณะของทำนองมีระดับเสียงที่ร้อยเรียงง่ายต่อการจดจำ ในลีลาที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลินเพื่อเชิญชวนให้ผู้คนเข้าร่วมพิธีบวงสรวงบางช่วงของทำนองมีเค้าโครงจากลายเดิมคือลายภูไท ซึ่งเป็นท่วงทำนองที่คนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมในพิธีบวงสรวงมีความคุ้นเคย

คำสำคัญ: ดนตรีพื้นบ้าน / พิธีบวงสรวง / พระธาตุเชิงชุมวรวิหาร / พระธาตุนารายณ์เจงเวง

ที่มาและความสำคัญ

มนุษย์มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไปเนื่องจากความแตกต่างทางสภาพแวดล้อม ยิ่งเมื่อมนุษย์มีความเจริญก้าวหน้าถึงขั้นที่รู้จักอยู่ร่วมกันเป็นสิ่งคม เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่สอดคล้องตามวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ และเมื่อมีแนวคิดทางปรัชญา ศาสนา หรือความเชื่อ

ซึ่งเป็นเครื่องควบคุมหรือจัดระเบียบในสังคมแล้วก็ยิ่งทำให้วัฒนธรรมแตกต่างกันไปมากยิ่งขึ้น นอกจากความจำเป็นทางกายเพื่อการดำเนินชีวิตแล้วมนุษย์ยังต้องการเครื่องจรรโลงใจด้วย ดนตรีจึงมีบทบาทสำคัญทั้งทางด้านความเชื่อและความบันเทิง ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ดนตรีเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถพบได้ในทุกวัฒนธรรมซึ่งกำเนิดมาพร้อมกับวิวัฒนาการความเป็นมาของมนุษย์ ดนตรีจึงเป็นศาสตร์และศิลป์ที่เก่าแก่แขนงหนึ่งที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของยุคสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน การทำความเข้าใจโดยการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับดนตรีก็ย่อมเท่ากับเป็นการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์กับสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อม ๆ กัน และเนื่องจากดนตรีเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่อาศัยสภาพแวดล้อมเป็นแรงผลักดันเบื้องต้น ลักษณะของความเป็นดนตรีจึงแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้ดนตรีของแต่ละท้องถิ่น แต่ละวัฒนธรรมมีเอกลักษณ์เฉพาะตนและมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมและความคิดสร้างสรรค์ของภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีเกิดจากการปรับตัวและสนองตอบต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนถึงจุดพอดีของคนในชุมชนในการสร้างสมองค์ความรู้และประสบการณ์ที่เกิดเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง²

ดนตรีพื้นบ้านเป็นดนตรีและเพลงที่ปรากฏอยู่ในแต่ละท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มชน ชุมชน และภูมิภาค ซึ่งสาระของดนตรีพื้นบ้านจะแสดงถึงภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือปฏิบัติพัฒนาสืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันในกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ โดยดนตรีพื้นบ้านมีส่วนช่วยสร้างเสริมความเข้มแข็งของชาวบ้านในชุมชนทางด้านจิตใจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และระบบสังคมของชุมชน

ศิลปวัฒนธรรมอันแสดงออกถึงภูมิปัญญาของมนุษย์ในการรังสรรค์สิ่งอันเป็นมรดกของชาติที่ทรงคุณค่าที่ตอบสนองต่ออารมณณ์และเป็นการบ่งบอกให้เห็นถึงเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณีแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมนุษย์ได้นำดนตรีมาใช้ประโยชน์มากมายทั้งในด้านสร้างความบันเทิงและด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อ โดยเกิดจากภูมิปัญญาของชาวอีสานที่นำเครื่อง

² Sayan Boonbai, "Music Therapy for the Elderly," Research Report (Sakon Nakhon: Sakon Nakhon Rajabhat University, 2017), 1. (in Thai)

ดนตรีพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นที่ไม่เหมือนกันและได้มีการนำมารวมวงกันเกิดขึ้น และยังมีการแบ่งเป็นประเภทของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็น 4 ประเภท คือ ดิด สี ดี และเป่า³

วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนนับเป็นปูชนียสถานสำคัญคู่บ้านคู่เมืองสกลนครมาแต่โบราณ ภายในวิหารใกล้พระธาตุเชิงชุมเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อดังค์แสนอันศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือและเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดสกลนคร แต่แรกเริ่มพระธาตุเชิงชุมคงเป็นปราสาทหินทรายศิลปะสมัยขอม ภายในกรอบประตูทางเข้าอุโมงค์ด้านขวามือมีจารึกพระธาตุเชิงชุมอักษรขอมโบราณราวพุทธศตวรรษที่ 16 องค์พระธาตุในปัจจุบันเป็นศิลปะล้านช้าง เนื่องจากช่วงที่อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างแผ่เข้ามาบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยราวพุทธศตวรรษที่ 19 และได้มีการบูรณะองค์พระธาตุขึ้นมาใหม่ ภายในพระวิหารประดิษฐานหลวงพ่อดังค์แสน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ศิลปะเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของชาวสกลนคร เชื่อกันว่าอานิสงส์ในการนมัสการพระธาตุเชิงชุมนั้นจะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลสูงสุดแก่ตนเองและครอบครัวให้มีความเจริญรุ่งเรืองแคล้วคลาดปราศจากอันตราย รวมไปถึงการนมัสการหลวงพ่อดังค์แสนที่เชื่อกันว่าให้พรในด้านโชคลาภให้มีเงินทองนับหมื่นนับแสนมีความมั่งมีศรีสุขในชีวิต ในทุกวันจะมีประชาชนไปบูชากราบไหว้พระธาตุเชิงชุมและหลวงพ่อดังค์แสนเป็นจำนวนมากพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารมีขึ้นระหว่างวันขึ้น 8 ค่ำ ถึง 15 ค่ำเดือนยี่ของทุกปี (กำหนดตามจันทรคติ) โดยชาวชุมชนจะแต่งกายประจำพื้นเมืองคือเผ่าภูไทจำนวนหลายพันคน ร่วมฟ้อนรำบวงสรวงอย่างสวยงามตระการตาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองที่มีอายุนับพันปี พุทธศาสนิกชนต่างเดินทางมาร่วมฟังธรรมและสักการะองค์พระธาตุอย่างล้นหลามเพื่อความเป็นสิริมงคล

ส่วนวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวงนั้นเป็นสถานที่ตั้งพระธาตุนารายณ์เจงเวง อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตรตามถนนสายสกลนคร-อุดรธานี ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร สร้างขึ้นพร้อมกันกับ “พระธาตุนารายณ์เจงเวง” หรือ “อรดีมายนารายณ์เจงเวง” โดยชื่อนี้ตั้งชื่อตามผู้สร้างโดยกลุ่มสตรีของพระนางนาเวงแห่งเมืองหนองหานหลวงที่มีการแข่งขันกับ

³ Phiphob Pinkaew, Teaching Document *E-san Folk Music Practice Course* (MS00232) (Udon Thani: Faculty of Humanities and Social Sciences, Udon Thani Rajabhat University, 2017), 13. (in Thai)

กลุ่มบุรุษชาวเมืองหนองหานน้อยเพื่อรอรับพระมหากัสสปะเถระ ซึ่งนำพระอรังครธาตุไปบรรจุยัง ดอยภูคำพร้าว โดยตกลงกันว่าหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสามารถสร้างพระธาตุเจดีย์ใหญ่เสร็จก่อนดาวเพ็ก ขึ้นฝ่ายนั้นจะเป็นผู้ชนะ⁴

วงดนตรีพื้นบ้านอีสานเป็นการประสมวงแบบอิสระ ประสมวงตามความสะดวกและความเหมาะสม การบรรเลงไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เป็นดนตรีและเพลงที่ปรากฏอยู่ในแต่ละท้องถิ่น สารของดนตรีพื้นบ้านจะแสดงถึงภูมิปัญญาเฉพาะท้องถิ่นนั้น ๆ ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้น และยึดถือ ปฏิบัติพัฒนาสืบทอดต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับร่วมกันในชุมชนและวัฒนธรรมนั้น ๆ เป็น ศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานาน มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวโดยเกิดจากภูมิปัญญา เพื่อบรรเลง ประกอบการรำในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง โดยชาวชุมชนมี การแต่งกายประจำเผ่าพื้นเมืองคือเผ่าภูไทจำนวนหลายพันคน ร่วมพอรำบวงสรวงอย่างสวยงาม ตระการตาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองที่มีอายุนับพันปี พุทธศาสนิกชนต่าง เดินทางมาร่วมฟังธรรมและสักการะองค์พระธาตุอย่างล้นหลามเพื่อความเป็นสิริมงคล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นการวิจัยประยุกต์ประเภทหนึ่งที่ได้รับการ พัฒนามาจากแนวคิดความเชื่อสำคัญที่ว่า การแสวงหาหรือสร้างสรรค์สร้าง และใช้ความรู้เชิงปฏิบัติการ เพื่อแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาชุมชนหรือสังคม โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม แนวคิดและ หลักการสำคัญของการออกแบบคือการยึดสภาพของบริบทที่ต้องการพัฒนาเป็นศูนย์กลางของการ ออกแบบ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์ เจงเวง และดนตรีในมิติของการบูชาพระธาตุอีสานต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุม- วรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง
2. เพื่อศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวง พระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง
3. เพื่อศึกษาประสิทธิผลการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุ- เชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง

⁴ The Ministry of Culture, "Phra That Narai Cheng Weng," accessed on December 29, 2015, https://www.m-culture.go.th/travel/ewt_news.php?nid=281&filename=index Ministry of Culture. (in Thai)

ขอบเขตในการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้
 - 1.1 กลุ่มผู้ร่วมวิจัยจำนวน 62 คน ได้แก่
 - 1.1.1 ผู้วิจัย เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
 - 1.1.2 ผู้ร่วมวิจัยจำนวน 61 คน โดยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครจำนวนทั้งหมด ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 22 คน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 15 คน ชั้นปีที่ 3 จำนวน 6 คน และชั้นปีที่ 4 จำนวน 18 คน
 - 1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 52 คน ได้แก่
 - 1.2.1 อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครจำนวน 4 คน โดยเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีที่เหลือทั้งหมดนอกจากผู้วิจัย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง และด้วยความสมัครใจ
 - 1.2.2 ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่เคยเข้าร่วมในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารหรือพระธาตุนารายณ์เจงเวงจำนวน 23 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบก้อนหิมะ (Snowball sampling)
 - 1.2.3 ตัวแทนผู้ร่วมวิจัยจำนวน 25 คน โดยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาดนตรีชั้นปีที่ 1 จำนวน 7 คน (เก่ง 2 คน ปานกลาง 3 คน และอ่อน 2 คน) ชั้นปีที่ 2 จำนวน 7 คน (เก่ง 2 คน ปานกลาง 3 คน และอ่อน 2 คน) ชั้นปีที่ 3 จำนวน 4 คน (เก่ง 1 คน ปานกลาง 2 คน และอ่อน 1 คน) และชั้นปีที่ 4 จำนวน 7 คน (เก่ง 2 คน ปานกลาง 3 คน และอ่อน 2 คน) ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ เครื่องดนตรี รูปแบบดนตรี และท่วงทำนอง
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 12 เดือน
4. ขอบเขตด้านระเบียบวิธีวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research: AR) 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกตการณ์ (Observation) และการสะท้อนกลับ (Reflection) 2 วนรอบ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ประโยชน์ในเชิงวิชาการ
 - 1.1 ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง
 - 1.2 ส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง
 - 1.3 ได้คู่มือดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง และหนังสือ “ดนตรีพื้นบ้านในมิติของการบูชาพระธาตุอีสาน”
2. ประโยชน์ในเชิงนโยบาย/การบริหาร
 - 2.1 นำไปกำหนดนโยบายเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อประยุกต์ใช้ในโอกาสต่าง ๆ
 - 2.2 นำไปกำหนดนโยบายเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประยุกต์ใช้ในโอกาสต่าง ๆ
3. ประโยชน์ในเชิงสาธารณะ
 - 3.1 เพื่อสร้างความไพเราะและความสนุกสนานเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟัง โดยการนำเอาผลการพัฒนามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นกระบวนการ ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจและร่างกายให้ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข
 - 3.2 ได้ตัวแบบวงดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ผ่านการพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ เพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง เป็นการศึกษาเชิงปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน ตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988)⁵ ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติการ การสังเกตการณ์ และการสะท้อนกลับ 2 วงรอบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

⁵ Ong-ard Naiyapat, Research Design: Quantitative, Qualitative and Combined Methods (Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2008), 301-303. (in Thai)

1. การวางแผน

เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้าน และศึกษาทางเลือกที่เหมาะสมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 52 คน ประกอบด้วย 1) อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีจำนวน 4 คน โดยเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีที่เหลื้อมทั้งหมดนอกจากผู้วิจัย ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง และด้วยความสมัครใจ 2) ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่เคยเข้าร่วมในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงจำนวน 23 ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบก๊อหนิมะ และ 3) ตัวแทนผู้ร่วมวิจัยจำนวน 25 คน โดยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาดนตรีชั้นปีที่ 1 จำนวน 7 คน ชั้นปีที่ 2 จำนวน 7 คน ชั้นปีที่ 3 จำนวน 4 คน และชั้นปีที่ 4 จำนวน 7 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

ประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 52 คน เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง เพื่อให้ได้ความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ขององค์ความรู้ดังกล่าว

สนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลจำนวน 27 คน ประกอบด้วย อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรีจำนวน 4 คน และผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี ผู้นำชุมชน หรือผู้ที่เคยเข้าร่วมในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารหรือพระธาตุนารายณ์เจงเวงจำนวน 23 คน ในประเด็นเกี่ยวกับองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้าน และทางเลือกที่เหมาะสมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง

2. การปฏิบัติการ

เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงโดย 2 ทางเลือก ได้แก่ 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการผู้ร่วมวิจัยจำนวน 61 คน โดยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครจำนวนทั้งหมด เรื่อง ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง เนื้อหาในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ เครื่องดนตรี รูปแบบดนตรี และท่วงทำนองใช้เวลาในการประชุมเชิงปฏิบัติการ 15 วัน โดยวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถด้านดนตรีพื้นบ้านเป็นอย่างดีจำนวน 10 ท่าน และ 2) การนิเทศติดตามผู้ร่วมวิจัยจำนวน 61 คน ด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการ และสัมภาษณ์ตัวแทนผู้ร่วมวิจัย

3. การสังเกตการณ์

เพื่อติดตามผลการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงตาม 2 ทางเลือก ได้แก่ 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการ และ 2) การนิเทศติดตาม โดยการประมวลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและตัวแทนผู้ร่วมวิจัย และสังเกตผู้ร่วมวิจัย

4. การสะท้อนกลับ

เพื่อสะท้อนกลับผลการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงว่าการปฏิบัติตามทางเลือกที่เหมาะสมที่วางแผนไว้ การใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง รวมทั้งเป็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยหรือไม่

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในวงรอบที่ 2

เพื่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงดังกล่าวให้มีประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยจึงสมควรมีการปฏิบัติการในวงรอบที่ 2 ประกอบด้วย 1) การวางแผน เพื่อให้ผู้ร่วมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจในประโยคเพลงของท่วงทำนอง ชั้นคู่เสียงกลมกล่อมหรือกลมกลืนและชั้นคู่เสียงกระด้าง ตลอดจนการเคลื่อนที่ของท่วงทำนองที่สวยงาม เรียงร้อยหรือเรียบเรียงขึ้นอย่างสละสลวย สอดประสานกันทั้งท่วงทำนองและจังหวะไปพร้อม ๆ กัน กลมกล่อมหรือกลมกลืนฟังแล้วรื่นหูไม่กระด้าง เป็นบทเพลงที่น่าจดจำและประทับใจ ทำให้เกิดความไพเราะและสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟัง 2) การปฏิบัติการ เป็นการใช้ทางเลือกที่เหมาะสมในลักษณะการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ ผู้ร่วมวิจัยจำนวน 61 คน โดยได้ทำการนิเทศแบบให้คำชี้แนะผู้ร่วมวิจัย ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้นิเทศแบบให้คำชี้แนะด้วยตนเอง 3) การสังเกตการณ์ เพื่อติดตามผลการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงตามทางเลือกที่เหมาะสมในลักษณะการนิเทศแบบให้คำชี้แนะ โดยการประมวลความคิดเห็นจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลและตัวแทนผู้ร่วมวิจัย และสังเกตผู้ร่วมวิจัย และ 4) การสะท้อนกลับ เป็นการประมวลความคิดเห็นจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและผู้ร่วมวิจัย การสังเกตอย่างครุ่นคิดไตร่ตรองในเชิงวิพากษ์ถึงผลการปฏิบัติตามทางเลือกที่วางแผนไว้ ตลอดจนการใคร่ครวญเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยขัดขวางการส่งเสริมและ

อนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง รวมทั้งเป็นประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อนำเสนอและเผยแพร่ในแวดวงวิชาการต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง พบว่า รูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงควรมีองค์ประกอบของดนตรีที่ครบถ้วนด้วยเสียงที่เกิดจากการสร้างสรรค์เสียงให้อยู่ในระเบียบแบบแผนของเสียง (Tone) จังหวะ (Time) ทำนอง (Melody) สีสันของเสียง (Tone color) พื้นผิวของเสียง (Texture) และคีตลักษณ์ (Forms) โดยการใช้เสียงที่หลากหลายทั้งการตีตี สี ตี และเป่า เครื่องดนตรีที่ร่วมสร้างสรรค์รูปแบบดนตรีในพิธีบวงสรวงเป็นดนตรีพื้นบ้านอีสานโดยมีแคน พิณ โปงกลาง และโหวดเป็นหลัก มีระดับเสียงที่พอเหมาะ ในอัตราจังหวะปานกลางคือไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป จังหวะสม่ำเสมอ ลักษณะของท่วงทำนองมีระดับเสียงที่ร้อยเรียง ในลีลาที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นลักษณะพื้นผิวของเสียงที่มีแนวทำนองเดียว (Monophonic texture) คือไม่มีเสียงประสาน พื้นผิวเสียงในลักษณะนี้ถือเป็นรูปแบบการใช้แนวเสียงของดนตรีในยุคแรก ๆ ของดนตรีในทุกวัฒนธรรม มีคีตลักษณ์หรือรูปแบบที่ชัดเจน เป็นดนตรีมีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนทั้งด้านจังหวะ ทำนองเพลง ภาษาทางดนตรีและวิธีการบรรเลง คนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ทั้งเพื่อความบันเทิงหรือเพื่อร่วมกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ และมีการสืบทอดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมได้ง่าย

2. ทางเลือกที่เหมาะสมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง ประกอบด้วย 1) การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยมีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์เป็นผู้แนะนำหรือช่วยเหลือ 2) การนิเทศติดตามเป็นการปฏิบัติงานระหว่างผู้นิเทศและผู้ถูกนิเทศ มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อตรวจสอบ ติดตามแนะนำหรือช่วยเหลือ และ 3) การนิเทศแบบให้คำชี้แนะ เป็นการปฏิบัติงานระหว่างผู้นิเทศและผู้ถูกนิเทศ มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อให้คำชี้แนะ ปรีกษาหรือช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดและต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหา ปรับปรุงหรือพัฒนาเพื่อให้การส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงดังกล่าวมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3. การศึกษาประสิทธิผลการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวง พบว่า รูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงมีองค์ประกอบของดนตรีที่ครบถ้วนทั้งเสียง จังหวะ ทำนอง สี สันของเสียง พื้นผิวของเสียง และคีตลักษณ์ มีการใช้เสียงจากวิธีการที่หลากหลายทั้งการดีด สี ดี และเป่า เครื่องดนตรีที่ร่วมสร้างสรรค์รูปแบบดนตรีหรือท่วงทำนองที่ใช้ในพิธีบวงสรวงเป็นดนตรีพื้นบ้าน โดยมีเครื่องดนตรีประเภทบรรเลงทำนองประกอบด้วยแคน พิณ โปงกลาง และโหวดเป็นหลัก ร่วมกับเครื่องดนตรีประเภทประกอบจังหวะ เช่น กลอง ฉิ่ง ฉาบ เป็นต้น มีระดับเสียงที่พอเหมาะในอัตราจังหวะปานกลางโดยไม่เร็วหรือช้าจนเกินไปสามารถทำได้ทั้งเด็กจนถึงผู้สูงอายุ จังหวะมีความสม่ำเสมอเพื่อความสะดวกต่อการรำ ลักษณะของท่วงทำนองมีระดับเสียงที่ร้อยเรียงง่ายต่อการจดจำ ในลีลาที่มีความสนุกสนานเพลิดเพลินเพื่อเชิญชวนให้ผู้คนเข้าร่วมพิธีบวงสรวง รูปแบบดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงบางช่วงของท่วงทำนองมีโครงสร้างหรือรูปแบบจากลายเดิมคือลายภูไท เป็นลายที่คนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมในพิธีบวงสรวงมีความคุ้นเคยในระดับเสียงและในท่วงทำนอง ซึ่งท่วงทำนองมีส่วนสำคัญในการสร้างความประทับใจและจดจำ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผลการวิจัยพบว่าดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงเป็นศิลปะของเสียงที่เกิดจากความพากเพียรของมนุษย์ในการสร้างเสียงให้อยู่ในระเบียบของเสียง จังหวะ ทำนอง สี สันของเสียง พื้นผิวของเสียง และคีตลักษณ์ โดยการใช้เสียงที่หลากหลายทั้งดีด สี ดี และเป่า เครื่องดนตรีที่ร่วมสร้างสรรค์รูปแบบดนตรีหรือท่วงทำนองที่ใช้ในพิธีบวงสรวงเป็นดนตรีพื้นบ้านโดยมีแคน พิณ โปงกลาง โหวดเป็นหลัก มีท่วงทำนองที่มีระดับเสียงร้อยเรียงง่ายต่อการจดจำ ระดับเสียงที่พอเหมาะ จังหวะที่สนุกสนาน ในอัตราจังหวะที่ไม่เร็วหรือช้าจนเกินไป เป็นดนตรีมีความเรียบง่ายไม่ซับซ้อนทั้งด้านทำนอง จังหวะ ภาษาทางดนตรีและวิธีการบรรเลง คนในชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ทั้งเพื่อความบันเทิงหรือเพื่อร่วมกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อ จึงควรให้มีการสืบทอดเพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาเพื่อการประยุกต์ใช้ในโอกาสอื่น ๆ ต่อไป

2. ผลการวิจัยพบว่าลายภูไทเป็นศิลปะการเรียบเรียงเสียงที่สำคัญ สอดประสานกันทั้งความซับซ้อนของท่วงทำนองและจังหวะไปพร้อม ๆ กัน ที่นักประพันธ์ได้ประพันธ์ เรียงร้อย หรือเรียบ

เรียงขึ้นเพื่อการบรรเลงดนตรีเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดความไพเราะและสร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังซึ่งถือเป็นสุดยอดของการบรรเลง เป็นความมหัศจรรย์ที่บรรพชนในอดีตได้ร้อยเรียงขึ้นไว้เป็นวิถีปฏิบัติสำหรับแสดงศักยภาพของลายแคนให้สืบเนื่องต่อไป จึงควรมีการส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนา ลายภูไทเพื่อการประยุกต์ใช้ในโอกาสอื่น ๆ ต่อไป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผลการวิจัยพบว่าการส่งเสริมและอนุรักษ์ดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงพระธาตุเชิงชุมวรวิหารและพระธาตุนารายณ์เจงเวงมีประสิทธิผล จึงควรนำดนตรีพื้นบ้านในพิธีบวงสรวงนี้ไปขยายผล ทดลอง หรือพัฒนาต่อในชุมชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ และควรนำแนวคิดนี้ไปใช้ในการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านในกลุ่มวัฒนธรรมอื่นในประเทศไทย เช่น ในภาคเหนือ ภาคกลาง หรือภาคใต้ต่อไป

Bibliography

- Boonbai, Sayan. "Music Therapy for the Elderly." Research Report. Sakon Nakhon: Sakon Nakhon Rajabhat University, 2017. (in Thai)
- Naiyapat, Ong-ard. *Research Design: Quantitative, Qualitative and Combined Methods*. Bangkok: Chulalongkorn University Press, 2008. (in Thai)
- Pinkaew, Phiphob. *Teaching Document E-san Folk Music Practice Course (MS00232)*. Udon Thani: Udon Thani Rajabhat University, 2017. (in Thai)
- The Ministry of Culture. "Phra That Narai Cheng Weng." Accessed December 29, 2015. https://www.m-culture.go.th/travel/ewt_news.php?nid=281&filename=index Ministry of Culture. (in Thai)